

Ndi Igbo na Nkwali Asụsụ Igbo

Nke si n'aka

Ndubuisi Ahamefula

Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asụsụ Naijiria ndị ọzọ,
Mahadum Naijiria, Nsuka
ndubuisi.ahamefula@unn.edu.ng, 08060835212

na

Chinwe Nwaudu. Udechukwu

Ngalaba Omumụ Izugbe,
Mahadum Naijiria, Alaka di n'Enugwu
Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asụsụ Naijiria ndị ọzọ,
Mahadum Naijiria, Nsuka
chinwe.udechukwu@unn.edu.ng

Umjedemede

Nsogbu asụsụ Igbo na-enwe si n'aka ndi Igbo n'onwe ha. Anyi ga-asa ajuju o bula gbasara ihe mere asụsụ Igbo. Akwukwo a na-atule ihe na-ebute odida ma o bu onwu asụsụ Igbo. O na-atulekwa ihe ndi anyi kwesiri ime ka asụsụ Igbo nweta onodu kwesiri ya na Naijiria nakwa na mba uwa niile n'ihu na ndi Igbo anaghi eti mmanwu a na-akwa aka. Nku di na mba na-eghere mba nri. Anyi kwesiri ime asụsụ Igbo anyi a ka o buru a kwaa a kwuru. Nke a ga-ebido n' ezinaulo na ogbe ndi Igbo niile, gawa n'uloka, omaahia, ulokwukwo, ulokpe, ulo mbiputa akwukwo, ulo ndi omeiwu, uloru ga nke gunyere ulo mgbasara ozi di iche iche na uloru gooment di iche iche: O doro anya na anyi kwesiri igba mbo mee ka asụsụ Igbo kwuru chim. Akwukwo a ga-atulekwa onodu Igbo n'ebe o gbasara igwe komputa, ekwent mkpanaaka na owaikuku nntaneti. Nkebi ndi di n'akwukwo a gunyere ndubata, asụsụ Igbo n'ulo akwukwo di iche iche, asụsụ Igbo n'ezinaulo ndi Igbo, asụsụ Igbo n'aha ndi Igbo, asụsụ Igbo n'edemede, asụsụ Igbo n'usoro odide Igbo, asụsụ Igbo na mgbasara akuko, asụsụ Igbo n'ekwent mkpanaaka na nchikota.

Ndubata

Tupu anyi ekwuwe okwu gbasara onodu ndi Igbo nyere asụsụ Igbo, anyi ga-ebu uzo juo onwe anyi ajuju n'otu n'otu, kedụ asụsụ anyi na-asu n'ezinaulo anyi ya bu nke anyi na nwunye anyi umu amyi ma o bu ndi ikwu na ibe na-asu ya bu nke anyi ji akparita uka. Ajuju ndi ozo bu: Kedụ ebe mmasi anyi di mgbe anyi na-atule ihe umu anyi ma o bu ndi ikwu na ibe anyi na ha bi n'ulo metere n'ulo akwukwo ha di iche iche? Mgbe anyi na-ekpe ekere, kedụ asụsụ anyi ji ekpe ya? Kedụ asụsụ anyi ji edere enyi anyi ma o bu nwanne anyi ozi mgbe anyi bjara nleta ya buru na ha anoghi ya?

Kedụ asụsụ anyi ji ede ihe n'owa ikuku di ka mgbe anyi na-akparita uka n'o wa facebook ma o bu owa ndi ozo di iche iche. N'iga n'ihu n'ajuju anyi, kedụ asụsụ amyi na-asu ma anyi bja ogbakọ mmuta asụsụ Igbo ma o bu mgbe anyi na-eme ogbakọ ndi obodo anyi di iche iche? o zo , onye o bula juo onwe ya asụsụ o ji eche echiche ma o bu nke o ji arọ nro Kedụ udi egwu i na-egerewe? Mgbe i na-achọ ibuputa akwukwo di iche iche, kedụ asụsụ na-amasikari gi iji mee nke a? O bu Bekee, French ka o bu Igbo? I zachaa ajuju ndi a, za ajuju ihe gbasara oche ndi Igbo nyere asụsụ ha.

Eziokwu di ya bu na asụsụ Igbo na-anwu anwu. O na-anwu n'ike n'ike. Otutu umuaka Igbo anaghi asuzi asụsụ Igbo. Na mgbe adighi anya, o buru na anyi akwaliteghi Igbo, o nwere ike inwu pii. Di ka o si di ugbo a, otutu na-eche na Igbo anwuola. Onukawa (2011:2) tara ukwa jaa eze ma bekwa akwa ariri banyere onwu asụsụ Igbo na-achọ inwu ma kwuo si na e mee ngwa ngwa e meghara odachi.

Asụsụ Igbo n'ulo Akwukwo di iche iche.

Otu a ka o dikwa na nke ndi otaakara. O bughị ubochi niile ka a na-akuzi asụsụ Igbo ma a na-akuzi Asụsụ Bekee kwa ubochi o buladi n'ala Igbo, ala ndi nwe asụsụ a. o dighi anya mgbe e bidoro manyewe

umụ akwụkwọ ndị sekondiri niile n'ala Igbo ka ha mụwa Asụsụ Igbo ma lekwa ya n'ule WASKI. Na mbụ naanị Asụsụ Bekee bụ nke onye ọ bụla ga-emeriri. Otu ihe kwesiri ka e leba ya anya bụ ichọ Asụsụ Bekee n'aka umụ akwụkwọ ndị na-achọ ịba mahadum ka ha mụta Asụsụ Igbo. O kweghị nghota ka Asụsụ Bekee si buru otu ihe a choro n'aka umụ akwụkwọ choro imu Igbo. Ihe ozo na-agba anya mmiri banyere agwa anyi bu ndi Igbo na-akpaso asusu anyi bu na a bia n'ulo akwukwo ufodu anaghi ekwe umuaka suo Igbo na klaasi ha. Ihe ozo ekweghi nghota bu na anyi enweghi ulo opuru iche maka Asusu na Omenaala Igbo na Mahadum ufodu di n'ala Igbo nke Mahadum Nsuka bu otu n'ime ha n'abughi na e bidoro n'afọ 2011 kpebie na a ga-ehiwe otu na Nsuka. Kedụ ihe ha na-eme kamgbe? Onodu ozo di mwute anyi nyere Igbo bu na a gbaghegi mbo tinye asusu Igbo n'ime otu ihe omumu ozuru mahadum onu, ya bu General Studies. O di mkpa ka nwa akwukwo o bula batara mahadum o bula di n'ala Igbo nwe ohere puru iche imu Asusu Igbo na Omenaala.

Tupu anyi esi na nkebi akwukwo a puo, o di ihe na-ewute m nke ukwu m choro irutu aka. Na mgbe adibeghi anya, ahuru m otu akwukwo akpomoku nke si n'aka ndi Fullbright Scholarship Programme di n'Amerika ndi na-ahu maka mgbanwerita ndi nkuzi n'etiti ndi Naijiria na ndi Amerika. N'akwukwo a, ha nyere ndi nkuzi mahadum niile di na Naijiria ohere oma iga Amerika kuzie asusu Naijiria ma werekwa ohere ahụ mụo ka e si akuzi asusu Bekee. Ma otu ihe di m oke mwute bu na Igbo esoghi n'asusu ndi e deputara ebe ahụ. Naanị asusu di ya bu Awusa na Yoruba. N'Oxford Advanced Learner's Dictionary 7th edition, a kowara Igbo di ka asusu a na-asu na mpaghara owuwa anyanwu Naijiria, kowaa Awusa di ka asusu ndi Awusa no n'Afrika, nke a na-asuzi buru ugbo a na Naijiria na mba Africa ndi ozo di ka asusu mmekorị ta nye otutu ndi mmadu si mba di iche iche. Ha kowara Yoruba di ka asusu ndi Yoruba bi n'Afrika, nke buzi asusu goomenti hoputara (official language). O di mwute etu e si bulie asusu ndi ozo elu ma budaa asusu Igbo ala site n'udi nkowa e nyere ya ebe a. E wee na-aju, kedụ mgbe o bu Naanị asusu Yoruba ka ndi goomenti hoputara? Kedụ ka nke a si feba ha na nti? E leghi anya, o buru o sitere ka ndi Yoruba si ebuli asusu ha elu.

Asusu Igbo na Ezinaulo ndi Igbo.

O di ezigbo mwute na ndi nne na nna anaghi asuru umu ha asusu Igbo ma o bu nabata ka umu ha na-eji asusu Igbo akparita uka n'etiti ibe ha. Ha na-eche na nke a ga-agbaru nghota ha nwere n'Asusu Igbo. Naanị ekele Bekee ka umuaka maazi buru ugbo a. Mgbe ufodu, ihe a na-ahuta bu isuoro umuaka Igbo ha ewere Bekee zaghachi gi. Ndi nne na nna na-anoro n'akuku na-asị, “umu m na-anu Igbo ma ha anaghi asu asu”

Asusu Igbo na Aha ndi Igbo

Ihe anyi na-ahu buru ugbo a bu ndi Igbo iji aka ha emebisi ezi aha ha ebe ha na-achọ ka aha ha di ka nke ndi Bekee. Onye na-aza Ikechukwu ga-asị ka a kpowazie ya IK ma o bu Iyke. Otu a ka o dikwa n'otutu aha Igbo ndi ozo di ka e si deputa ha ebe a.

Ezi Aha Igbo	Ngwakorita Aha Igbo na Bekee
Chukwuemeka	Chuks, Emmy, Mekus
Obinna	Obaino,
Akachukwu	Aka God
Chioma	Chayọ ma, ChyChy
Chinyere, Chioma	ChyChy
Uchenna	UC, Ucheson
Ndu bu isi	ND
Ngọ zi	NG
Tochukwu	To God
Ucheo ma	Uchefine
Nweke	Ekeson
Izuchukwu	Izu God

Asusu Igbo na Edemede

Anyi nwere otutu umuafọ Igbo a na-anu aha ha n'ihe gbasara edemede, ndi gunyere Chinua Achebe, Cyprian Ekwensi, Onuora Nzekwu w.d.g. Ha dere akwukwo ha n'Asusu Bekee. Na mgbe gara

aga, ọ dị mgbe echiche anyị bụ na ndị Igbo enweghị ike ịjị asụsụ ha deputa akwukwọ ịche iche n'okacha mma ịjị asụsụ ndị ọcha ị ka Bekee, Furenchị na ndị ọzọ deputa akwukwọ. Bodomo (2011:2), uguru (2007:103), Agbedo (2007) na-ekwu na nke a abughị eziokwu n'ihi na anyị nwere ike ịjị asụsụ anyị mee ihe ọ bụla anyị chọrọ. ọ dị mma ikwu ebe a, n'ebe akwukwọ ndị ahụ ndị be anyị dere na Bekee bụ otutu ihe ị mkpa nye anyị ị ka ndị isi ojii na ọ ga-adị mkpa itughari ha n'Igbo. Nke a bụ imaaka nye ndị okammuta n'asụsụ Igbo. Ohaegbu (2010:4) na-akpọku ndị okammuta Igbo ka ha leba anya n'ihe gbasara usoro odide a na-ahụta n'edemede Igbo maka inweta otu ụzọ mmadụ niile kwekọrịta e ji ede Igbo.

Asụsụ Igbo na Usoro Odide Igbo

E wezuga ngwakorita nkwurunonu, n'ebe ọ gbasara odide Igbo, anyị nwere ngwakorita ndị si n'aka ndị Bekee bịa anyị nke ndị anyị enwebeghị ike gbanwe ruo taa. Eze (2011) na-ekwu na ọ bụ mgbe ọ rara ndị Bekee ahụ ide ma ọ bụ ikpọputa ụfọdu okwu ka ha ji gbanwe ha. Nke kachasi njo buru aha anyị, Igbo, ha gbanwere dewe ya Ibo. Oxford Advanced Learner's Dictionary 7th edition dere 'Ibo' dekwa 'Igbo' na nkowa ha. Ndehie ndị ọzọ bụ ndị a:

Ọka	Awka
Enugwu	Enugu
Owere	Owerri
Okuzụ	Awkuzu
Okunano	Awkunawnaw
Amaobia	Amawbia
Onicha	Onitsha
Ogwu	Awgu

Ohaegbu (2010:4) rutukwara aka na ndehie ụfọdu a na-ahụta n'odide Igbo.

Ujatonu	kama ide	Ujoatuonu
Okwor	kama ide	Okwo
Chimah	kama ide	Chima
Uzamaka	kama ide	Uzoamaka

Recommendation nke si n'aka Otu Ikwelite Asụsụ na Omenaala. Igbo (OIAOI) si ka e de ndị a iche iche:

Ọsọ ọsọ (quickly)

Ngwa ngwa (hurriedly)

Mma mma (very well)

Ewu ewu (foolishly)

Ma dekota ndị a onu:

Ngwongwo (all sorts of things)

Nganga (tiny)

osijiso (quickly)

Asusu Igbo na Mgbasa Akuko

Ọ dị oke mwute na e nwere BBC Hausa, BBC Yoruba, VOA Hausa ma ọ dighi nke ndi Igbo chitara. Ma BBC ma VOA ọ dighi nke anyi nwere. Ejiofo (2011) na-eme ka anyi ghota na redio ndi Chaina na nke Fransi nwere mgbasa ozi n'asusu Awusa na Yoruba ma ha enweghi n'Igbo. Ozo, oge a na-enye asusu Igbo n'ulo mgbasa ozi n'ala anyi ejuchazighi afọ. Ohere a na-enye Bekee kariri nke a na-enye Igbo. Ntughari akuko uwa n'Igbo erijughi afọ n'ihi na ọ bughị ihe niile a guru na Bekee ka a na-aguputa n'Igbo. Ihe ọzọ ị oke mkpa bụ inwe akwukwọ mgbasa ozi (Newspaper) nke ga na-aputakwa mgbe ị ka ndi e dere n'asusu Bekee si aputa.

Asusu Igbo na Ekwentị Mkpanaka (GSM)

Anyi ga-eweliiri ndi Nokia aka elu, nye ha ekele puru iche maka itinye mkpuru edemede Igbo na ekwentị aka ha. Onye gote ekwentị ha, o were aka ya horo Asusu Igbo ị ka nke o ga na-eji eziga ozi ederede n'owa telefon. Ndi Starcom bukwa ndi tinyere okwu Igbo n'ekwentị mkpanaka ha. Ha mere ya ka

a na-egere nguputa Baibulu n'Igbo maka onye choro ya. Otutu ndi uloru GSM di ka MTN na-enyekwa onye o bua choro ohere ihoro Igbo di ka Asusu ya karicha mgbe i na-acho imata ihe ufodu gbasara ekwentị mkpanaka. A bja n'ebe o gbasara owa ntaneti, anyi na-enye ndi Google ekele ebe ha nwere ike itinye Igbo di ka otu asusu mmadu nwere ike iji mee nchocha na owa ntaneti ha.

Nchikota

Ihekwa Asusu Igbo di oke mkpa. Ihe di mkpa bu ka onye o bua suwa Igbo, ma dewe Igbo. Onye hu nwanne ya, ya juo ya, "I na-asukwa Igbo". N'otu ihe nguputa n'ogbakọ ndi Mahadum Uyo mere na-ekwu si:

Egbula asusu nna gi. Suwa asusu nna gi nyere onye o bua no gi n'obi. Mee ka o buru asusu mbu nye ndi ogbo na-abia n'ihu. I buru di, suwara nwunye gi na umu gi. Inyefe asusu gi n'aka ogbo ndi na-abia n'ihu o ga-abu asusu ga-adigide. oku ya si n'aka gi nyuo asusu gi aburu ihe ga-anwu anwu site n'aka gi. Ekwela ka asusu Igbo site n'aka gi nwuo. Kama choo ihe i ga-eme ka e wulite asusu Igbo. Oku iwulite Asusu Igbo na-agakwara ndi nkuzi, ndi okammuta Igbo, Ndi uloru mgbasa ozi, ndi uloru mbiputa akwukwo na ndi goomenti. Anyi na-enye ndi oba ego CBN ozi ekele maka echiche oma ha ide onu ego n'asusu di iche iche nke gunyere Igbo. Akwukwo ego ndi a gunyere Naira Ise, Naira Iri, Naira Iri Abu na Naira Iri Ise. Ekele na agbamume ga-adiri ndi Igbo Scholars Forum Forum maka mbu ha n'ikwalite odidde Igbo sjte na jonal ha di iche iche. Aka oru ndi Igboanwu, Uwandigbo, na PILA kwesiri nnomi.

Edensibia

Agbedo, C.U. (2007). Problems of Multilingual Nations: The Nigerian Perspective. Nsukka: ACE Resources Konsults.

Bodomo, A.B.(2011). "On Language and Development in Africa: The Case of Ghana".From <http://www.ghanaweb.com/GhanaHomePage/features/artikel.php?ID=19656> on 21/03/11.

Ejiọ fọ , P. (2011). "Oche Ndi Igbo Bunyere Asusu Igbo". A Lead Paper Presented At Oche Ndi Igbo Bunyere Asusu Igbo Conference Organized by the Institute of African Studies, University of Nigeria, Nsukka from May 17 – May 24 ,2011.

Eze, M.A. (2011). "Indigenous Knowledge and Igbo Linguistic Formation: Review of Igbo Writing Systems". A Paper Presented at Writing in Nigerian Languages Workshop organized by the Institute of Nigerian Languages, University of Nigeria, Aba Campus from 2nd to 5th May.

Fullbright U.S. Government Sponsored Scholarship Programs Handbook (2011). Department of State, United States of America.

Ohaegbu, A. U. (2010). "Language and Issues in Igbo Language Development". A keynote Address delivered at the 5th Annual Conference of Igbo Studies Association (ISA), 12th – 15th October, 2010.

Onukawa, M.C. (2011). "Writing in the Igbo Language: Standards and Trends". A Paper Presented at Writing in Nigerian Languages Workshop organized by the Institute of Nigerian Languages, University of Nigeria, Aba Campus from 2nd to 5th May.

Society for the Promotion of Igbo Language and Culture (n.d.). Recommendations of the Igbo Standardization Committee of the Society for the Promotion of Igbo Language and Culture.(SPILC).

Uguru J.O (2007). "Scientific Study of Language for National Development". In Anasiudu, B.N. et al. (eds.) Language and Literature in Developing Countries. Pp103-113. Onitsha: Africana- First Publishers Ltd.